

Redaktionelt

Den danske filosofi har haft, selv om det næsten er glemt i dag, en flot tradition for Spinozaforskning i sidste halvdel af det 19. og første halvdel af det 20. århundrede. Manfred Walther har gjort opmærksom på det i et endnu uudgivet oplæg fra konferencen *Spinoza i Norden*, som blev holdt for nylig i Finland. Man måtte således nævne Hans Bröchner (1820-1875), Carl Nicolai Starcke (1858-1926), Harald Høffding (1843-1931) og S. V. Rasmussen (1884-1963) – denne sidste var udgiveren af en, i øvrigt imponerende, dansk oversættelse af Spinozas *Etik* fra 1933 (genudgivet i 1996 i en udgave gennemset af Carl Henrik Koch). Siden da er der kun udkommet meget lidt om Spinoza på dansk. Bortset fra Sven Erik Stybes lille bog *Spinoza* fra 1969, Carl Henrik Kochs gennemgang i *Den Europæiske Filosofis Historie* fra 1983, samt diverse genoptryk af Oskar Borgman Hansens tekstantologi i serien *De Store Tankere*, er der ikke siden den danske Spinozaforsknings guldalder udkommet en større nævneværdig publikation i Danmark. Hvis Spinoza er blevet behandlet det sidste halve århundrede, er det kun sparsomt og næsten udelukkende med introduktion for øje. Altså: Der findes stort set ikke længere nogen dansk forskning i spinozismen i denne terms egentlige forstand.

Spørgsmålet er da, om det må beklages. Hvorfor interessere sig for Spinoza fremfor en hvilken som helst anden stor, men i Danmark halvglemmt, tænker som for eksempel, tilfældigt valgt, William af Ockham, Gottfried Wilhelm Leibniz eller Moses Mendelssohn? Et svar ville være: Man må begynde et sted, så hvorfor ikke med Spinoza? Det i sig selv ville være nok. En filosofi-historiker, har ikke behov for at forsvare, at han beskæftiger sig med Spinoza. Det er snarere den filosofihistorie, der vælger at overse ham, som måtte be-

grunde dette noget besynderlige valg. Et andet svar ville dog være, at Spinoza kunne have noget specielt at lære os, med andre ord: At hans filosofi har en aktualitet. Det bemærkes her, at hvis spørgsmålet om Spinozas aktualitet kun sjældent er blevet stillet på dansk, er det blevet stillet uden ophør specielt på fransk fra midten af tresserne siden den ”store genoptagelse af Spinoza”, som Pierre-François Moreau kalder det, af Sylvian Zac, Gilles Deleuze, Alexandre Matheron og Martial Gueroult (jf. *infra*, interview med P.-F. Moreau). I særdeleshed tidligere elever af Althusser – udover Moreau også Etienne Balibar og Pierre Macherey – har, siden Althusser bekendte sig selv til spinozismen, til stadighed bestræbt sig på filosofisk at formulere den aktualitet hos Spinoza, som også Althusser forsøgte at uddrage. Andre mere politisk og samtidsfilosofisk engagerede tænkere, f.eks. Antonio Negri i Italien, Warren Montag i USA eller Moira Gatens i Australien, har alle – ofte med sideblik til Gilles Deleuzes Spinozalæsning – forsøgt at geninvestere den spinozistiske filosofi i forhold til moderne problematikker. Således, som Warren Montag også bemærker det i sin artikel i indeværende tidsskrift, har for eksempel begrebet, som pryder titelbladet på Antonio Negris og Michael Hardts meget diskuterede samtidsdiagnostiske værk, *Empire*, en umiskendelig spinozistisk klang – værket kan måske endda forstås som en bestræbelse på at skrive en slags moderne modstykke til Spinozas *Tractatus politicus*, på samme måde som Gilles Deleuze og Félix Guattari mere eller mindre eksplicit beskrev deres notoriske *Anti-Oedipe* fra 1972 som en bog med samme ærinde som Spinozas *Tractatus Theologico-politicus*: At forklare, hvorfor masserne begærer deres egen undertrykkelse.

Som for den sidstnævnte række af Spinozaforskere har perspektivet for den indeværende samling af tekster af og om Spinoza været netop, i god århusiansk idéhistorisk tradition, aktualiserende. Snarere end at koncentrere sig om det egentligt filosofihistoriske, hvis ikke filologiske, arbejde med Spinozas tekster, har det redaktionelle oplæg været en bestræbelse på at aktivere spinozismen i en mere nutidig kontekst, enten ved at sætte Spinoza i spil i forhold til nutidige tænkere (som f.eks. i François Zourabichvilis artikel) eller ved at se, hvad Spinoza kunne have at sige i forhold til nutidige teoretiske konflikter (som f.eks. i Manfred Walthers artikel). Dette er naturligvis blot én blandt flere måder at nærme sig Spinozas tekster på og måske ikke den bedste, men i det mindste den mest motiverende, fordi den gør det klart, at spinozismen hverken er død af svindsot, som Hegel ville det, eller at den behandles som en død hund, som Lessing udtrykte det. I forhold til den moderne filosofi, sat i spil med fænomenologien, dialektikken eller den nutidige politiske filosofi, bevarer Spinozas tekster, om det så handler om *Ethica's* hermetiske, men fascinerede, metafysik eller om *Tractatus theologico-politicus'* bidende religionskritik og politiske analyse, al deres sprængfarlighed, hvis blot man formår at læse dem fra det

rette perspektiv. Det er dette, som det har været den redaktionelle bestræbelse at gøre klart, men uden at glemme – som Pierre-François Moreau med rette bemærker det i interviewet om den franske spinozisme – at en aktuell nyttiggørelse af Spinozas tekster mister sin relevans, hvis den ikke støtter sig på den nyeste forskning fra de mere klassisk filosofihistorisk orienterede forskere, i det hele taget at en sådan rigid distinktion mellem den aktualiserende læser og den filologisk orienterede filosofihistoriker i sidste ende er ganske kunstig.

Forordet til Spinozas *Teologisk-politisk traktat* fra 1670, som her findes for første gang i dansk oversættelse, er en nøgletekst til at forstå bevæggrundene for Spinozas forsøg på at gentænke religionens samfundsmæssige rolle og Biblens fundamentale budskab. Det indeholder en skarp politisk analyse af samtidens religiøse magtmissbrug, men antyder ligeledes, hvorledes Spinoza senere i teksten udvikler forbindelserne mellem sine bibeleksgeotiske principper og sit politiske standpunkt, men også sin metafysiske position, således som den udvikles mere præcist i hovedværket *Etik*, posthumt udgivet i 1677.

Den medfølgende artikel om *Teologisk-politisk traktats* kontekst, struktur, argument og aktualitet, er en bestræbelse på i kortform, dels at forsyne læseren med en række nyttige fakta om Spinozas tekst, dels at give en idé om hvorfor Spinozas værk, og ikke mindst forordet til det, bærer på et begrebssæt, som intet har mistet af sin brugbarhed.

De to bemærkninger om Spinoza fra G. W. F. Hegels *Wissenschaft der Logik*, tilgængelige på dansk i en oversættelse af Jørgen Huggler, som også introducerer til teksten, indeholder i kondenseret og abstrakt, spekulativ form hovedparten af elementerne af den mere udviklede filosofihistoriske (og historiefilosofiske) Spinozaanalyse, som man finder i Hegels kursus om Spinoza i forelæsningerne om filosofiens historie.

Betydningen af Hegels Spinozaanalyse udforskes videre i Pierre Machereys artikel om *Hegels idealistiske Spinoza*. Macherey fremlægger en videreudvikling af sit argument fra *Spinoza ou Hegel* fra 1979 for at vise, hvorledes Hegel, dels gennem en systematisk fortrængning af det ”orientalske” element i Spinozas doktrin, dels gennem sin kreative genfortolkning af specielt attribtdoktrinen, indpasser en ellers svært bestemmelig Spinoza i sin egen filosofi som en determineret figur i den dialektiske logiks stramme skema: Spinozismen er essensens duale logiks apoteose, men også dens blindgyde, hvor væren og tænken (ifølge Hegel den spinozistiske substans’ to [*sic!*] attributter, udstrækning og tænkning) forbliver i en stivnet modsætning, det vil sige, hvor tænken ikke erkender sig selv som væren, eller hvor subjektet ikke erkender sig selv som substans.

Pierre-François Moreau, professor ved *Ecole Normale Supérieure – Lettres et sciences humaines* i Lyon, er uden tvivl en af nutidens vigtigste Spinozaforskere.

Man må her i særdeleshed nævne hans afhandling om begreberne om erfaring og evighed hos Spinoza (*L'Expérience et l'éternité*, Paris 1994) og hans franske nyoversættelse, i samarbejde med Jacqueline Lagrée, af Spinozas *Tractatus Theologico-politicus*. Hans bemærkninger om den franske spinozisme fra oplysningen over den franske spiritualisme i det 19. årh. til nutidens strukturelle læsninger kan hjælpe til at forstå, hvilken rolle Spinoza har spillet i fransk åndsliv, men også hvorfor det netop er i Frankrig (udover i Holland, naturligvis), at en stor del af Spinozaforskningen har udfoldet sig det sidste halve århundrede, og hvorfor det præcis er der, at spørgsmålet om spinozismen gennem det 19. og det 20. århundrede aldrig er blevet relegeret til filosofihistoriens arkiver, men altid har bevaret et spændingsfyldt forhold til nutiden.

François Zourabichvili, underviser ved Université de Montpellier og *Collège international de philosophie* i Paris, har forrige efterår udgivet to bøger om Spinoza (*Le conservatisme paradoxal de Spinoza: enfance et royauté*, Paris 2002; *Spinoza: une physique de la pensée*, Paris 2002). I dansk kontekst er han nok mest kendt for sin lille introduktion til Gilles Deleuzes filosofi (*Gilles Deleuze. Une philosophie de l'événement*, Paris 1994). Han har bidraget med en længere artikel om Deleuzes "spinozistiske" begreb om immanensplanet. Gilles Deleuzes Spinozalæsning er interessant ved det, at den nyttiggør den spinozistiske filosofi i en bestræbelse på at opbygge en moderne filosofi. Hvis dette anliggende naturligvis trækker Spinoza i en bestemt retning, er Deleuzes læsning af Spinoza ikke desto mindre én af de centrale referencer også for den mere traditionelt filosofihistoriske del af Spinozaforskningen i Frankrig. Zourabichvilis bidrag er et forsøg på at vise, hvori består denne fortolknings, ikke blot originalitet og ærinde, men også filosofiske stingens.

Manfred Walther, professor i Hannover, hører sammen med Wolfgang Bartuschat til Tysklands store nutidige Spinozaforskere. Hans bog fra 1971 om Spinozas religionsfilosofi, *Metaphysik als Anti-Theologie: Die Philosophie Spinozas im Zusammenhang der religionsphilosophischen Problematik*, er en grundreference for Spinozastudierne i dag. Hans artikel om frihedens dialektik hos Spinoza, oversat af Tore Eriksen, er en bestræbelse på at vise, hvorledes Spinozas politiske filosofi, således som den udvikles i de sidste kapitler af *Tractatus Theologico-politicus* og i *Tractatus Politicus*, indskrives sig i et teoretisk mellemfelt, hvor "friheden" defineres i en "dialektisk" proces mellem individets og statens respektive magt og rettigheder, som er forblevet upåagtet i den moderne politiske filosofi, liberalistisk såvel som kommunitaristisk.

I en artikel, som indskrives sig i et problemfelt, som minder om Walthers, viser Per Jepsen med udgangspunkt i en undersøgelse af Theodor W. Adornos og Max Horkheimers kritik af Spinozas begreb om "frihed som selvbevarelse", hvorledes Spinozas særlige løsning af dialektikken mellem frihed og nød-

vendighed med et begreb om frihed som ”frigørelse” ikke blot, som Adorno og Horheimer hævder det, er en brik i den instrumentaliserende rationalitets fremskridt, men tværtimod foreslår en original løsning på problemet om oplysningens dialektiske omslag i barbariet og fremmedgørelsen.

Warren Montag, i Danmark nok mest kendt som redaktør af antologien *The New Spinoza*, redigeret i samarbejde med Ted Stolze, har i 1999 udgivet bogen *Bodies, Masses, Power: Spinoza and his Contemporaries*, som har givet anledning til megen polemik på den amerikanske forsknings scene. Montags artikel, skrevet til *Slagmark* og oversat af Knut Anton Bøckman, er et polemisk indlæg i forhold til bestemte liberalistisk orienterede amerikanske Spinozatolkere, som tager form af en minutøs analyse af de fortolkningsmæssige problemer, som omgærder centralbegrebet *multitudo*, dvs. ”mængden”, i Spinozas politiske tekster, primært i den uafsluttede og posthumt udgivne *Tractatus politicus*.

Vores Intermezzo består denne gang af to artikler, der tager fat om aktuelle debatter. Magdalena Zolkos skriver om det republikanske alternativ i debatten om menneskerettigheder og Jørgen Voegelius skriver om humaniora og historievidenskab. Som altid slutter *Slagmark* af med en fyldig anmeldersekction samt bognoter om aktuelle udgivelser.

Slagmark ønsker desuden at takke Mogens Lærke for hans store arbejde som bidragyder, oversætter og ikke mindst gæsteredaktør på dette nummers tema om Spinoza. Tilbage er bare at ønske god læselyst.

Bemærkning angående henvisninger til Spinoza

Samtlige artikelskribenter har anvendt forskellige udgaver og forskellige oversættelser af Spinozas tekster, hvilket kan give anledning til ganske megen forvirring. Vi har derfor fra redaktionelt hold fundet det formålstjenligt at ensrette alle henvisningerne til Spinoza.

Når en fuldstændig dansk udgave har været tilgængelig, henvises til denne. Dette er tilfældet for *Tractatus de Intellectus Emendatione* (1677), *Tractatus politicus* (1677) og *Ethica* (1677). For de resterende værker, dvs. *Renati Des Cartes Principiorum Philosophiae pars I et II* (1663), *Cogitata Metaphysica* (1663), *Tractatus Theologico-politicus* (1670) og *Korte Verhandeling van God, de Mensch en deszelfs Welstand* (først udg. i 1862), henvises til Carls Gebhardts latinske standartudgave fra 1925. For Spinozas breve, med enkelte undtagelser alle optrykt i Gebhardts udgave, angives der afsender og modtager, brevets afsendingsdato hvis tilgængelig, samt henvises til et nummer, som svarer til Gebhardts nummerering af brevene. Der angives her ikke noget sidetal. Derudover benyttes følgende standardforkortelser for Spinozas værker:

E = *Ethica* (def. = definition; ax = grundsætning; p = læresætning; dem. = bevis; schol. = anmærkning; corol. = følgesætning; lem. = lånesætning; post. = postulat; cap. = afsnit; app. = tillæg, praefatio = forord; aff. def. = følelsernes definitioner) [*Etik*, på dansk ved S. V. Rasmussen, København 1996 (3. udgave. 1. udgave 1933)]. F.eks. henvisningen ”EIIp17scol., Spinoza 1996, 51-52” er anmærkningen til læresætning 17 i *Etik*, anden del, side 51-52 i S. V. Rasmussens danske oversættelse.

TP = *Tractatus politicus* [*En afhandling om staten*, overs. Oskar Borgman Hansen, in *Spinoza. De store tænkere*, København 1991].

TIE = *Tractatus de Intellectus Emendatione* [*Om forstandens forbedring*, på dansk ved Oskar Borgman Hansen, in *Spinoza. De Store Tænkere*, København 1991].

TTP = *Tractatus theologico-politicus* [*Teologisk-politisk traktat*], in *Spinoza. Opera*, udgivet af Carl Gebhardt, Heidelberg 1925, bd. III.

KV = *Korte Verhandeling van God, de Mensch en deszelfs Welstand* [*Kort Afhandling om Gud, Mennesket og dets Lykke*], in *Spinoza. Opera*, red. Carl Gebhardt, Heidelberg 1925, bd. I.

Ep. = Breve, in *Spinoza. Opera*, red. Carl Gebhardt, Heidelberg 1925, bd. IV.

CM = *Cogitata Metaphysica*, in *Spinoza. Opera*, red. Carl Gebhardt, Heidelberg 1925, bd. I.

PPD = *Renati Des Cartes Principiorum Philosophiae pars I et II*, in *Spinoza. Opera*, red. Carl Gebhardt, Heidelberg 1925, bd. I.

Mogens Lærke